

9. Khasanshina, G. V. (2004). Latinizirovannyi semanticheskiy metazyk v russkom agronomicheskom podyazyke [Romanized semantic metalanguage in Russian Agronomy

sublanguage]. Ekaterinburg, 258. Available at: <http://www.dissercat.com/content/latinizirovannyi-semanticheskii-metazyk-v-russkom-agronomicheskom-podyazyke#ixzz2h2hAWMEM>

Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Кіраль С. С.
Дата надходження рукопису 17.08.2015

Вакулик Ірина Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, кафедра української та класичних мов, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041
E-mail: vakulyk@ukr.net

УДК 811.124

DOI: 10.15587/2313-8416.2015.50653

НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ВЕТЕРИНАРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОННОГО ПОСІБНИКА

© О. Ю. Балаласва

У статті науково обґрунтовано і описано методику навчання граматики латинської мови студентів-ветеринарів за допомогою авторського електронного посібника, реалізація якої спрямована на забезпечення процесу формування граматичних навичок, підвищення пізнавального інтересу студентів до вивчення латини, створення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних технологій навчання латинської мови та ветеринарної термінології

Ключові слова: латинська мова, методика, граматичні навички, вправи, ветеринарна термінологія, електронний посібник

The methodology of teaching Latin grammar for veterinary students with author's electronic textbook, the implementation of which is aimed at support for process of grammar skills formation, increasing of students' cognitive interest in the Latin language learning and comfortable computer support traditional learning technologies for Latin language and veterinary terminology is scientifically substantiated and described in the article

Keywords: Latin language, methodology, grammar, exercises, veterinary terminology, electronic textbook

1. Вступ

Протягом багатовікової історії навчання латини розроблено численні методики навчання її граматики. Об'єктивні тенденції впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті значно розширили і можливості вивчення латинської мови, відкрили доступ до колосальних ресурсів електронних бібліотек, дозволили більш активно використовувати науковий і освітній потенціал та накопичений досвід викладання латини провідних світових університетів, а також зумовили необхідність створення власних електронних посібників і підручників та розробки відповідних методик їх використання.

2. Постановка проблеми

Одним із актуальних напрямів розвитку сучасної методики викладання латинської мови є пошук ефективних шляхів навчання студентів-ветеринарів, адже латина є інструментально-понятійною базою для фахових дисциплін (анатомії, гістології, фармакології та ін.), засвоєння якої закладає основи для подальшого свідомого сприйняття інтернаціональної ветеринарно-медичної термінології у рідній та сучасних іноземних мовах. Перед дослідниками повстає проблема необхідності розробки методики, що повинна забезпечувати цілеспрямований процес формування граматичних навичок, підвищення пізна-

льного інтересу студентів до вивчення латинської ветеринарно-медичної термінології створення, комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних технологій навчання латини та ветеринарної термінології.

3. Літературний огляд

Проблеми методики викладання латинської мови порушуються у працях О. Беляєвої, Н. Кацман [1], Й. Кобіва, В. Новодранової [2], О. Пантелєвої, З. Покровської, Є. Скоробогатої, В. Соколова, В. Шовкового [3, 4]. Окремі питання вивчення латини в аграрних ВНЗ висвітлюються в наукових розвідках І. Вакулик, Л. Вікторової, С. Гриценко. Застосування інформаційних технологій при вивченні латинської мови розглядається у статтях Д. Дроздової [5], проте ґрунтовних праць з даної проблематики в сучасній науковій літературі не заявлено, і в даному аспекті проблема порушується вперше.

Мета статті полягає у висвітленні методики навчання граматики латинської мови за допомогою створеного електронного посібника.

4. Методика навчання граматики латинської мови за допомогою електронного посібника

Дана методика передбачає комплексне використання друкованих підручників і посібників, що традиційно застосовуються у процесі навчання ла-

тинської мови студентів-ветеринарів і розробленого електронного посібника «Латинсько-український словник ветеринарно-медичних термінів», який містить два модулі: «Словник» (що складається з трьох розділів: власне «Словник», «Терміоеlementи» і «Вислови») і «Посібник», що містить короткий курс латини («Elenenta Linguae Latinae»), в якому у стислій і доступній формі викладено основні відомості з фонетики та граматики латинської мови, необхідні для оволодіння навичками читання, написання, перекладу та аналізу ветеринарних термінів [6].

У даному дослідженні як базову обрано методику формування граматичних навичок, розвинуту В. Шовковим у контексті теорії поетапного формування розумових дій, за якою навчання граматики класичних мов повинне проходити такі етапи:

- 1) презентація граматичного явища;
- 2) усвідомлення навчального матеріалу та запам'ятовування;
- 3) формування первинних умінь виленовування граматичних ознак;
- 4) формування навичок виленовування граматичних ознак;
- 5) формування навичок упізнавання граматичних форм;
- 6) формування навичок встановлення значень граматичних форм із використанням прийому граматичного аналізу та перекладу;
- 7) зміцнення граматичних знань та навичок за допомогою використання елементів репродуктивного мовлення;
- 8) аналітичне читання текстів з повним або частковим граматичним аналізом;
- 9) синтетичне читання текстів з метою удосконалення рецептивних граматичних навичок [3].

Грамматичний матеріал у курсі латини на ветеринарних факультетах викладається в обмеженому обсязі, необхідному для формування і закріплення навичок формотворення, аналізу та перекладу ветеринарно-медичних термінів, тому дана методика застосовується з певними модифікаціями. Зокрема, останні два етапи стосовні читання, сформульовані для класичних відділень, не мають повноцінного статусу при вивченні латини на факультетах ветеринарної медицини, реалізуються нерегулярно, зокрема при читанні і аналізі адаптованих текстів за фахом.

Якщо для гуманітарних напрямів при вивченні латини встановлено пріоритет граматичного аспекту над лексичним, то для ветеринарних напрямів, навпаки, першість віддається термінологічній лексиці, а грамика визнається вторинною. За зауваженням В. Новодранової, практичні завдання висувають свої вимоги до відбору навчального матеріалу, в якому виділяються два аспекти – граматичний і термінологічний, але граматичний аспект має підпорядкований характер: до граматичного матеріалу включаються тільки ті явища, які допомагають краще зрозуміти і засвоїти термінологічний матеріал. Відбір термінологічного матеріалу відбувається раніше граматичного [2].

Враховуючи специфіку курсу латини на ветеринарних факультетах, його чітку термінологічну спрямованість, граматичні навички розуміємо як на-

вички вибору коректного морфолого-синтаксичного оформлення термінологічної одиниці в писемному або усному мовленні.

При поданні навчальної інформації викладач може використовувати матеріал модуля «Посібник» за відповідними темами («Іменник», «Прикметник», «Дієслово», «Числівник», «Займенник», «Прислівник», «Прийменник»). Найбільша увага при вивченні морфології латинської мови приділяється таким частинам мови, як іменник і прикметник, які становлять ядро термінологічної лексики, відібраної для засвоєння. Матеріал щодо інших частин мови (у тому числі і дієслова) викладається згідно його вживаності у медичній термінології та рецептурі.

Основними методичними прийомами презентації граматичного матеріалу мають бути: пояснення (значення, вживання), алгоритмізація формотворення (презентація схеми послідовності дій утворення граматичних форм), унаочнення (використання мовної наочності, яка демонструє граматичну форму), переклад граматичної форми [3].

Зауважимо, що матеріал із розділу «Морфологія» подається не у лінійній послідовності щодо вивчення окремих частин мови, які змінюють одна одну, а визначається за критерієм системності. Адаже структура наукової дисципліни не переноситься механічно на структуру дисципліни навчальної, конкретний шлях навчання визначається логікою навчального процесу, яка виражає послідовність кроків навчання, що забезпечує оптимально ефективні результати як щодо засвоєння знань, так і щодо розвитку пізнавальних здібностей студентів. Тому в межах одного заняття можуть вивчатися відомості щодо різних частин мови, зумовлених спільністю ознак граматичних явищ, тематичною значимістю тощо.

Особливу увагу слід приділяти реалізації принципу усвідомлення мовних явищ у період їх засвоєння, усвідомлення способів їх використання, який полягає у тому, що:

- 1) виклад граматичного матеріалу повинен здійснюватися свідомо, механічному запам'ятовуванню парадигм, граматичних конструкцій повинне передувати їх усвідомлення;
- 2) для забезпечення свідомого розуміння граматичного матеріалу викладач повинен використовувати правила, релевантні типу інформації;
- 3) теоретичний матеріал необхідно ілюструвати достатньою кількістю влучних прикладів;
- 4) студенти повинні розуміти особливості утворення і значення граматичних форм та конструкцій, особливості їх вживання у мовленні [1, 4].

Для формування і закріплення граматичних навичок розроблено комплекс спеціальних вправ і завдань, виконання яких передбачає використання модуля «Словник».

Основний принцип побудови занять з граматики латини полягає у викладенні елементів граматики, після якого студентам пропонуються вправи на закріплення даного матеріалу і формування відповідних умінь і навичок та термінологічний мінімум – слова і словосполучення, які підлягають обов'язковому засвоєнню в усній і письмовій формі. На на-

ступному занятті проводиться експрес-контроль рівня засвоєння знань, сформованості умінь і навичок на основі міні-тестів.

Розглянемо докладніше методики проведення окремих тем і занять із граматики на прикладі вивчення іменників і прикметників, які утворюють базу ветеринарно-медичної термінології.

Метою вступного заняття з морфології є сформувати у студентів загальне уявлення про латинські частини мови, ознайомити їх із граматичними категоріями іменників, а до завдань віднесено такі: ознайомити студентів із самостійними та службовими частинами мови; пояснити значення іменника як основної одиниці ветеринарної номенклатури; розкрити специфіку граматичних категорій латинського іменника; сприяти формуванню граматичних умінь і навичок вживання іменників у складі ветеринарних термінів; розвивати здібності до аргументованого аналізу мовних явищ і закономірностей.

Вимоги до набутих знань, умінь і навичок після засвоєння даної теми полягають у тому, що студенти повинні *знати*: латинські назви граматичних категорій іменника та склад його словникової форми, принцип розподілу латинських іменників за відмінками та ознаки п'яти відмін, лексичний мінімум за темою; *уміти*: розпізнавати іменник за словниковою формою, записувати іменники в словникової формі, визначати відміну і основу іменника, утворювати форми Nom. et Gen. Sing. et Plur. (називного і родового відмінків однини і множини) іменників всіх відмін, перекладати ветеринарні терміни, виражені субстантивно-субстантивними словосполученнями з неузгодженим означенням з латинської мови на українську і навпаки.

Презентація навчального матеріалу може здійснюватися із використанням електронного посібника (модуль «Посібник», тема «Іменник»), який містить основні відомості про граматичні категорії іменників, словникову форму іменників, практичну основу іменника та способи її визначення, принципи поділу іменників на відміни у вигляді схем і таблиць, що дозволяє застосовувати і комбінувати різні методичні прийоми введення нового матеріалу: пояснення, алгоритмізацію формотворення, унаочнення, переклад. Такі схеми можуть застосовуватися студентами і при самостійній роботі для повторення і систематизації навчального матеріалу, при виконанні завдань.

Формування граматичних навичок за темою «Іменник» здійснюється шляхом виконання спеціальних вправ на розпізнавання іменників серед інших частин мови за їх словниковою формою, визначення відміни і практичної основи іменника, визначення роду, числа і відмінка тощо.

За принципом поліфункціональності, граматичні вправи повинні бути спрямовані також на формування лексичних умінь і навичок, а також навичок перекладу [4]. Тому, починаючи з першого заняття з граматики, вводяться вправи на переклад однослівних і двослівних термінів, виражених іменниками.

При вивченні іменника дуже важливим є формування у студентів навички утворення форми називного і родового відмінків однини і множини, оскільки

ки вони найчастіше зустрічаються у ветеринарно-медичних термінах. На закріплення цієї навички спрямовані спеціальні вправи на підстановку відмінкових закінчень латинських іменників (*Вставте пропущені закінчення: corpus vertebr... – тіло хребця, angulus stern... – кут груднини ...*).

При виконанні вправ студенти можуть користуватися модулем «Словник» електронного посібника для пошуку необхідних лексичних одиниць, самоперевірки виконаних завдань на визначення відміни і роду іменників (до словникових статей наводяться навчальні коментарі, що містять додаткові відомості, відсутні в друкованих словниках).

Після ознайомлення із загальними відомостями про латинський іменник, відбувається більш конкретне вивчення іменників п'яти відмін. Взагалі, на вивчення іменника відводиться 22 % всього навчального часу.

Іменники I, II, IV і V відмін вивчаються за типовою схемою. Загальною метою цих занять є сформувати граматичні уміння і навички, необхідні для аналізу і перекладу ветеринарних термінів, до складу яких входять іменники I (II, IV, V) відміни. Завдання полягають у тому, щоб: ознайомити студентів із парадигмою іменників I (II, IV, V) відміни; навчити розпізнавати та відмінювати іменники I (II, IV, V) відміни; сприяти формуванню граматичних навичок вживання іменників I (II, IV, V) відміни у складі ветеринарних термінів; розвивати здібності до логічного і аргументованого аналізу мовних явищ і закономірностей; свідомого вивчення і застосування теоретичних і практичних знань у галузі терміноутворення, уміння пошуку інформації, необхідної для ефективного виконання професійних завдань, сприяти формуванню професійно-термінологічної компетентності.

В узагальненому вигляді вимоги до набутих знань, умінь і навичок передбачають *знання*: основних ознак та відмінкових закінчень іменників I (II, IV, V) відміни, їх найуживаніших суфіксів та терміноелементів, тематичних лексичних мінімумів; *уміння*: розпізнавати іменники I (II, IV, V) відміни та відмінювати їх в однині та множині, аналізувати та перекладати ветеринарні терміни, до складу яких входять іменники (II, IV, V) відміни.

Найбільш складною для сприйняття є тема, присвячена вивченню іменників III відміни, які мають різні історичну і практичну основи, три типи відмінювання, специфіку розподілу за родами та інші особливості, на ознайомлення з якими відводиться 2 аудиторні заняття, перше з яких передбачає ознайомлення з іменниками III відміни та формування необхідних умінь і навичок, а друге – систематизацію і закріплення знань, розвиток відповідних умінь і навичок. Після вивчення теми студенти повинні *знати*: основні ознаки, типи відмінювання та відмінкові закінчення іменників III відміни, закінчення іменників чоловічого, жіночого та середнього роду, винятки з правила про рід, грецькі дублети іменників III відміни, особливості відмінювання іменників, лексичний мінімум за темою; *вміти*: розпізнавати іменники III відміни, визначати їх практичну основу та тип відмінювання, розпізнавати рід іменника за закінчен-

ням, відмінювати іменники III відміни в однині й множині, у тому числі і у складі атрибутивних словосполучень, перекладати ветеринарні терміни, до складу яких входять іменники III відміни.

Для формування граматичних навичок нормативного вживання іменників застосовуються вправи:

– рецептивні на розпізнавання граматичної форми або структури, вичленовування граматичних ознак (*Знайдіть і підкресліть іменники I (II, III, IV, V) відміни... (жіночого/чоловічого/середнього роду...; вжиті в однині/множині...; вжиті у формі Gen. Sing... тощо);*

– репродуктивні (*Вставте пропущені закінчення...; Поставте іменники у форму множини...; Від поданих іменників утворіть форми родового відмінка однини і множини...; Провідмінійте іменники в однині і множині...; Вивчіть напам'ять найуживаніші у ветеринарно-медичній термінології іменники I (II, III, IV, V) відміни...; Перекладіть терміни українською/латинською мовою...).*

При виконанні таких вправ і завдань студенти можуть користуватися модулем «Словник» електронного посібника. Взагалі, для формування зазначених умінь і навичок розроблено 52 завдання і вправи рецептивного і репродуктивного характеру.

Другою за частотністю уживання в медичній термінології частиною мови є прикметник, на вивчення якого відведено 11 % навчального часу. Оскільки прикметники в латинській мові відмінюються за зразком іменників, їх вивчення здійснюється після вивчення іменників відповідних відмін: прикметники першої групи вивчаються після іменників I і II відмін, прикметники другої групи – після іменників III відміни.

Загальною метою занять, присвячених вивченню прикметника, є сформувати граматичні уміння і навички, необхідні для аналізу і перекладу ветеринарних термінів, до складу яких входять прикметники, відповідно, провідними завданнями є такі: сформувати уявлення про групи латинських прикметників, розкрити специфіку їх граматичних категорій; навчити узгоджувати прикметники з іменниками; сприяти формуванню граматичних навичок вживання прикметників у складі ветеринарних термінів. По опрацюванню цих тем студенти повинні *знати*: склад словникової форми прикметника та його граматичні категорії, різницю між поділом прикметників на групи та відміни, відмінкові закінчення прикметників першої і другої групи, правила узгодження прикметників з іменниками, найуживаніші суфікси прикметників, лексичні мінімуми за темою; *вміти*: розпізнавати прикметники та визначати їх групу і відміну, узгоджувати прикметники з іменниками, відмінювати атрибутивні словосполучення, перекладати ветеринарні терміни, виражені субстантивно-ад'єктивними словосполученнями з узгодженим значенням із латинської мови на українську і навпаки.

Окреме заняття відведено на ознайомлення студентів із ступенями порівняння прикметників, після якого вони повинні отримати *знання* про: ступені порівняння прикметників і правила їх утворення,

особливості утворення ступенів порівняння та правила їх відмінювання; *вміти*: розпізнавати прикметники у вищому та найвищому ступенях, записувати їх у словниковій формі, утворювати вищий і найвищий ступінь від прикметників у звичайному ступені, узгоджувати їх з іменниками та відмінювати атрибутивні словосполучення в однині й множині, адекватно перекладати ветеринарні терміни, до складу яких входять прикметники у вищому і найвищому ступенях.

Для формування зазначених умінь і навичок розроблено 36 завдань і вправ рецептивного і репродуктивного характеру на розпізнавання прикметника та його граматичних категорій (роду, числа, відмінка), визначення групи та відміни прикметника, утворення від прикметника форми заданого роду (чоловічого, жіночого, середнього), визначення та утворення ступенів порівняння прикметників та ін.

Спеціальні вправи спрямовані на формування та закріплення навички конструювання атрибутивних ветеринарно-медичних термінів із словникових форм іменників та прикметників, що передбачає чітке знання правил узгодження означення з означуваним словом, без засвоєння яких неможливий коректний переклад більшості багатокомпонентних ветеринарних термінів (*Узгодьте прикметники з іменниками, провідмінійте утворені словосполучення...; Узгодьте прикметник externus, a, ut із поданими іменниками у називному відмінку (Sing. et Plur.)...; Вставте пропущені закінчення у прикметників...; Перекладіть словосполучення ...).*

5. Результати дослідження

Запропоновану методику апробовано у навчальному процесі факультету ветеринарної медицини Національного університету біоресурсів і природокористування України. Результати експериментального дослідження підтвердили дієвість розробленої методики: у цілому, середній бал експериментальної групи на 0,51 вищий, а швидкість виконання тестових завдань – на 7,8 % вища, ніж у контрольній.

6. Висновки

Таким чином, розроблена методика використання електронного посібника передбачає сукупність і послідовність навчальних дій за допомогою електронного посібника, який може використовуватися як джерело навчальної інформації (для ознайомлення з теоретичним матеріалом та ветеринарно-медичними термінами); засіб для актуалізації, систематизації, самоперевірки та самокорекції знань з граматики латинської мови та основ ветеринарної термінології, а у комплексі із відповідними вправами – як засіб формування граматичних умінь і навичок.

Література

1. Кацман, Н. Л. Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков [Текст]: учеб. пос. / Н. Л. Кацман. – М.: Высшая школа, 1979. – 142 с.
2. Новодранова, В. Ф. Цели и задачи изучения латинского языка в медицинских вузах [Текст] / В. Ф. Новодранова; под ред. В. А. Кочергина. – Древние языки в си-

стеме университетского образования. Исследование и преподаванию. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2001. – С. 213–219.

3. Шовковий, В. М. Навчання граматики класичних мов у контексті теорії поетапного формування розумових дій [Текст] / В. М. Шовковий // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46 (4). – С. 356–367.

4. Шовковий, В. М. До проблеми принципів навчання граматики класичних мов [Текст] / В. М. Шовковий // Studia linguistica. – 2013. – Вип. 7. – С. 229–234.

5. Дроздова, Д. В. Электронный образовательный ресурс для дистанционной поддержки преподавания латинского языка по учебнику Н. Л. Кацман [Текст] / Д. В. Дроздова // Дистанционное и виртуальное обучение. – 2011. – № 3 (45). – С. 4–12.

6. Балалаєва, О. Ю. Латинсько-український словник ветеринарно-медичних термінів. Версія 3.1 [Електронний ресурс]: електронний посібник / О. Ю. Балалаєва – К.: НУ-БіП, 2014.

References

1. Katsman, N. L. (1979). Metodika prepodavaniya latinskogo yazyka v institutah i na fakultetah inostrannyih yazykov [Methods of teaching Latin in the institutes and faculties of foreign languages]. Moscow: Vysshaya shkola, 142.

2. Novodranova, V. F.; Kochergyna, V. A. (Ed.) (2001). Celi i zadachi izuchenija latinskogo jazyka v medicinskih vuzah [Aims and tasks of teaching Latin in medical institute of higher education]. Ancient languages in university education. Researching and Teaching. Moscow: MGU, 213–219.

3. Shovkovyj, V. M. (2013). Navchannja ghamatyky klasychnykh mov u konteksti teoriji poetapnoho formuvannja rozumovykh dij [Teaching a grammar of classical languages in the context of the theory of the gradual formation of mental actions]. Language and conceptual pictures of the world, 46 (4), 356–367.

4. Shovkovyj, V. M. (2013). Do problemy pryncypiv navchannja ghamatyky klasychnykh mov [To problem of principles of teaching classic languages]. Studia linguistica, 7, 229–234.

5. Drozdova, D. V. (2011). Elektronnyy obrazovatelnyy resurs dlya distantsionnoy podderzhki prepodavaniya latinskogo yazyka po uchebniku N. L. Katsman [Electronic educational resource for distance support of teaching Latin by textbook by N. L. Katsman]. Distance and virtual learning, 3 (45), 4–12.

6. Balalaieva, O. Yu. (2014). Latynsko-ukrainskyi slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv [Latin-Ukrainian dictionary of veterinary and medical terms]. Kyiv: NUBiP.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, професор Кіраль С. С.
Дата надходження рукопису 18.08.2015*

Балалаєва Олена Юрїївна, старший викладач, кафедра української та класичних мов, Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041
E-mail: l.balalaeva@yandex.ru